

Birher Nándor¹

Az elméleti alapok tartóssága a sikerkritériumok változékonyságának világában

„...az embert nem az ég pusztítja el,
maga öli meg magát azzal,
hogy az örök törvényt áthágja...”
(Konfuciusz: *Su Csing*)

Bevezetés

Nem lehetséges közigazgatás a közigazgatás elméletének alapos tárgyalása nélkül. Ezt Tamás András magyarázta el a rendszerváltás után az első között a joghallgatóknak, így nekem is. Ő tette egyértelművé, hogy amit el lehet mondani, azt világosan is el lehet mondani, hogy a közigazgatás „nem jogot szolgáltat”, hanem „szakértői tevékenység”. „A közigazgatási szerv rendszeren jogi döntéshozó és professzionális szakértő.”² Ez a kijelentés lett később a racionális értékelmélet egyik alapja.

A közigazgatási jog elmélete az a könyv, amelyet a végzett joghallgató nemcsak tiszteletből tart meg a könyvespolcán, mivel a jogszabályok változása miatt már nem aktuális a mű szövege, hanem azért, mert a mindennapi gyakorlatban még jól alkalmazható.

Napjaink újdonsága, hogy egyre világosabbá válik, a gyorsulva változó világunkban csak a biztos elméleti alapok, azok megértése tarthat meg bennünket úgy az emberségünkben, mint a szakmánkban. Az elméletek professzionalizmusát tanulhattuk meg Tamás Andrástól, erre a professzionalizmusra pedig folyamatosan szükség van.

Az ember és végső soron az emberek életét szolgáló közigazgatási rendszer is állandóan keresi a világosan leírható igazságokat. (Akkor is, ha a közigazgatás nem igazságot szolgáltat.³) Erre példaként álljon itt a változás egyik elemi korszakából vett idézet:

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék. Kapcsolat: birher.nandor@kre.hu.

² Tamás András: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest, Szent István Társulat, 1997. 41.

³ Tamás (1997): i. m. 41.

„A jövőből felénk meredő kérdőjelek bizonytalansága mellett is bizonyosnak látszik azonban az, hogy a lezajlott háborús mérkőzés zűrzavarából két nagy társadalmat formáló vezérelv került ki diadalmasan és megerősödve, az egyik a keresztény etika, a másik a szocializmus gondolata. Ennek a két elvnek döntő szerepe lesz az eljövendő világrend kialakításában, s az emberiség sorsa jórészt attól függ, hogy kereszténység és szocializmus vállvetett munkával fogják-e az emberi nem boldogulását szolgálni, avagy, hogy egymást meg nem értve fogják-e híveiket két ellenséges táborként harcba vinni.

Hogy a keresztény gondolat megerősödve került ki a világégésből, azt hiszem, nem szorul részletes bizonyításra. A háború jórészt ellentétes világnézetek küzdelme volt: végső elemzésben az emberi személyiség végtelen értékét valló keresztény felfogás küzdött a tudatosan keresztény-ellenes Nietzsche-nek faji felsőbbrendűséget valló darwinista moráljával, s az erre támaszkodó, faji gyűlöletet hirdető, s az emberi szabadságjogokat megvető nemzetiszocialista tanítással.”⁴

A közigazgatás feladata

A közigazgatás társadalmi megítélése első pillantásra vagy valamiféle felületes ítéletalkotás arról, hogyan működnek a „kormányablakok”, elég kedvesek-e a hivatalnokok, vagy pedig valamiféle tudományos-jogi elemzés egy nem túlságosan érdekes problémáról. Valójában azonban a közigazgatásnak komoly szerepe van abban, hogyan alakul az emberiség jövője a következő évtizedekben, szerencsésebb esetben évszázadokban. A közigazgatáson, ezen belül az államigazgatáson múlik, hogy az egyes nemzetek és nemzetek feletti szervezetek hogyan lesznek képesek a jelenleg fenntarthatatlan gazdasági-társadalmi kihívásokra fenntartható válaszokat adni. Mindez érinti a nemzeti és a nemzetek feletti szabályozási szinteket egyaránt, magában hordozva a történelmi tapasztalatok súlyát és a jövőért való felelősséget is. Pontosan emiatt egy nagyon összetett problémával állunk szemben, amelynek megoldása – ha van egyáltalán megoldás – csak tudományterületeken átívelő módszerekkel ragadható meg.

Megközelítésmódunk a Zlinszky János professzor által a közigazgatás és közigazgatási bíraskodás kérdésében felvázoltaktól indul, és igyekszik azt követni.⁵ Zlinszky kiindulópontja tömör és egyértelmű:

„A jogállam kiegyensúlyozott, átlátható, felelős, ellenőrzött hatalomgyakorlást jelent, a társadalom rendjét és békéjét biztosítandó. A hatalom gyakorlása többfelé ágazó tevékenység; normatív, aktív és passzív módon veszünk abban részt. A jogállami hatalom legitim. Belső felhatalmazottsága az önkéntes, természetes, szükségszerű

⁴ Moór Gyula: Kereszténység és szocializmus. *Athenaeum, Új Folyam*, 1945–1946. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1946. 1.

⁵ Zlinszky János: A hatalomgyakorlás ellensúlya: közigazgatási bíróság – alkotmánybíróság. *Pázmány Law Working Papers*, (2011), 1.

alávetettségéből ered, az alávetettek által történt-történő szabad elfogadottságon alapul. Az alávetés szabad erkölcsi, egyéni döntés. Annak belátása, hogy a rend és az ebből fakadó társadalmi biztonság igényli a célszerű együttműködést, az együvé tartozó társadalmi csoport egészének javára, hasznára. Az egyeseknek szükséglete, a közösségnek előfeltétele a szervezett hatalom nyújtotta szolgáltatás: a béke rendje.”⁶

Innen indulva kívánjuk megvilágítani, hogyan lehet esély a hatalom szolgálatával a béke rendjét, a jövőt megőrizni.

A közigazgatási rendszer

A „poliszt”, az államok dolgait nem lehet máshogy, mint egyre hatékonyabbá váló igazgatással vezetni. Az igazgatás fejlődésének az egyik utolsó lépése az abszolutista államok kialakulása, amikor is a bürokrácia képessé vált tömegesen és hatékonyan összehangolni a személyek tevékenységét állammá. A bürokrácia tűnt a leghatékonyabb eszköznek ennek a célnak az elérésére. Anélkül, hogy részletekbe menően értékelnénk a klasszikus weberi bürokrácia⁷ jellemzőit, megállapíthatjuk, hogy azok alapvető sajátosságai a következők:

- A bürokrácia személytelen, mivel a hivatalnok önmagától (is) függetlenedve az ügyfél érdekei és a jog szabályai szerint – *sine ira et studio* – látja el a feladatát. A hivatalnok függetlenül a saját véleményétől, az objektív elvárások szerint kell hogy eljárjon. Ez alapozza meg a feltétlen engedelmesség követelményét is. A jó hivatalnok bizonyos értelemben egyúttal az államapparátus „jó katonája”.
- Részben a személytelenség elvéből fakad a hierarchikusság elve. A hierarchia az alá-fölé rendelt lineáris szervezetet jelenti. A hivatalnok joga utasítást adni (ha van kinek), és kötelessége az utasítást végrehajtani. A Weber-féle definícióban nagy jelentősége van annak, hogy az egész hierarchia fölött áll az „Úr”, a Herr vagy Herrschaft, amely a végső és megkérdőjelezhetetlen cél meghatározója.
- A teljes rendszernek ugyanis kell hogy legyen „végső célja”. Ez a „végső cél” az Úr által elvárt stratégia. Ezt a stratégiát alakítja át az igazgatás rendszere végrehajtássá. A bürokrácia célja tehát egy rajta kívül álló cél, amelyet a bürokráciától független, elvárt stratégia határoz meg.
- Ahhoz, hogy a végrehajtás zökkenőmentes lehessen, szükség van a megfelelő szakosodásra, vagyis arra, hogy az igazgatás egy-egy területével a megfelelően képzett szakemberek elfogulatlanul foglalkozzanak.

⁶ Zlinszky (2011): i. m. 1.

⁷ Max Weber: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, KJK, 1987.

A végrehajtás működésének objektivitását a szakszerű feladatellátáshoz való ragaszkodás adja. A szubjektivitás helyett a szakszerűség objektivitása válik az alapvető kritériummá – legalábbis az elmélet szintjén.

A gyakorlatban viszont ennek részben az ellenkezőjét láthatjuk. Egy-egy szakmai kérdéshez ugyanis – a végrehajtás objektivitását megőrizve – többféleképpen is lehet közelíteni. A szakmai tevékenység abszolút objektivitása tehát bizonytalan, pontosan emiatt komoly szerepe van a hivatal viselőjének és a hivatal viselőjét kinevező személynek is.

A weberi elképzelés szerint a szakszerűséget csak úgy lehet megvalósítani, ha világosak azok a szabályok, amelyeket alkalmazva szakszerűnek tekinthető az adott tevékenység. Emiatt fontos a bürokrácia pontos szabályozottsága mind a szervezeten belül, mind pedig a bürokrácia-külvilág kapcsolatban. Ezen a ponton kapcsolódik össze a jogalkotás és a végrehajtás, ez adja a jogállami működés alapját. A szabályok kiterjednek a hivatali tevékenység legapróbb részleteire is.

Ebből fakad az aktaszerűség követelménye, amelynek során iratokban (aktákban) részletesen rögzítik az elvégzett cselekményeket. Az egyes lépések így jól dokumentáltak és visszakereshetők lesznek.

A modern közigazgatás weberi elmélete szerint a közigazgatás az „automatizálás” segítségével kívánja előmozdítani a polgárok javát. Ezt nevezik az irodalomban az „állam gépezetének”.⁸ A kérdés azonban, hogy önmagában ez a „gépezet” a technikai optimalizáció⁹ segítségével alkalmas-e a feladata tökéletes ellátására.

Látható, a bürokrácia mechanizmusainak sok előnyös tulajdonsága mellett van negatív hatása is. Hóman Bálint így ír erről:

„A bürokrácia a legnagyobb ellenálló erő, mely megakadályoz, hátráltat, elodáz, gátol, lenyűgöz és betűbe fojt minden törekvést, mely vele szembe kerül. A bürokrácia formákat néz a lényeg helyett. Aktákat gyárt ügyintézés helyett. Álhagyományokat és tehetetlenséget protezsál a tehetség helyett. A betű igazságát szolgálja, a jog, az erkölcs és a szociális igazság helyett. Öncélt lát a hivatali munkában s nem a nemzet szolgálatát. Ezzel a bürokráciával szemben csak egy fegyverünk van: a jó tisztviselő, aki nem formákon lovagol, hanem dolgozik és alkot, aki nem holt szabályok és élő személyek parancsait teljesíti, hanem gondolkodik és cselekszik, aki nem gögös bíróként ítélkezik, hanem mérlegel és bírál, s a kritikát elsősorban önmagával szemben gyakorolja.”¹⁰

⁸ Martonffy Károly: *A mai magyar szociálpolitika az 1939. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. A korszerű közzolgálat útja*. Budapest, k. n., 1939. 10.

⁹ A fogalom részletes kifejtését lásd a „technikai optimalizáció” cím alatt.

¹⁰ Hóman Bálint: *Művelődéspolitikai*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1938. 214.

A modern államban egyszerre látszik a bürokrácia szükségessége és veszélye. A legújabb kor kihívása, hogy a bürokrácia hatékonyságának növelésével egyidejűleg az embertelenség kockázatát csökkentse.¹¹ Tanulságos lehet, hogy a két világháború közötti időszakban a közigazgatás átalakítása ezt a feladatot kívánta végrehajtani precíz munkával és az „emberekhez fordulással”. A következmények mégis tragikusak lettek. A „Herrschaft” helytelen értelmezése, a hatékonyság centralizálása diktatúrák kialakulásához vezetett. Elrettentő példaként álljon itt az 1939. évi, közel kétezer oldalas közigazgatási továbbképző tananyagából egy részlet:

„Talán a legtöbb államszervező és államvezető munkakészségét és munkateljesítményét felülmúlja Mussolini, aki egymaga egész minisztériumot pótol, sokszor hét-nyolc minisztériumot vezet a szónak valódi értelmében. Mussolini ideális megtestesülése a kormányfőnek, úgy amint azt elméletileg megkonstruálni lehet. Valójában *Capo del Governo*, akinek nincs szüksége polgári vezérkarra. Egy alkalommal önmagáról és napi munkájáról a következő nyilatkozatot tette: »6000 kihallgatást adtam [1929-ben], 1 887 112 kérvényt intéztem el, amelyeket az állampolgárok magántitkári hivatalomhoz küldtek. Mindenki, a legegyszerűbb polgár, bármely kicsiny faluból fordult hozzám, választ kapott. Nem elég az, ha keményen kormányzunk. A népnek a legkisebb, legtávolibb, elfeledett helyeken is bizonyítékot kell szolgáltatni arra, hogy a kormány oly férfiaktól áll, akik megértéssel vannak és segítenek, tehát az emberektől nem szakadnak el. Ezt a megerőltető munkát csak úgy lehetett kibírni, hogy munkaerőmet szigorúan szabályoztam, a napi munkát racionalizáltam és minden idő- és erővesztést egy minimumra csökkentettem [...]. Az államférfi felelőssége rettenetes. Ez a felelősség néha valóságos fizikai nyomást gyakorol reám, mintha a gondok fizikai súllyal nehezednének vállaimra. Köznapinak tűnik fel, mégis kimondom, hogy a kormányzás kora reggeltől késő estig, rettenetes munka. Kormányozni annyit tesz, hogy az egész nemzet gondjait állandóan magunkon érezzük; a kormányzás azt jelenti, hogy az egész nép szívdobogását érezzük en-szívünkben [...]. Becsvágyam [...] csak egyetlen célt ismer, s mit sem törődöm azzal, ha naponkint 14-16 órát is dolgozom; azt sem bánom, ha életembe kerül, s érte a legnagyobb áldozatoktól sem riadok vissza. Az én becsvágyam az, hogy az olasz népet erőssé, gazdaggá, nagyvá és szabaddá tegyem [...]. Kormányozni csak szeretettel lehet [...]. A politika is művészet. Lassú előkészületet kíván meg, azután azonban villámgyors megértést és intuíciót. A művész belső ösztönszerűséggel alkotja meg művét, a politikus pedig elhatározásaival, de mindkettő a szellem eszközeivel. Mindkettő eszményi célt követ, amely izgatja és magával ragadja. Hogy népünknek bölcs törvényeket adjunk, művésznek kell lennünk.«¹²

Felvetődik a kérdés, ennyi lelkesítő szó és áldozatos munka után miért szükségeszerű a társadalmi összeomlás – legalábbis a második világháborús történeti

¹¹ Érdekes felvetéseket tartalmaz a kérdéssel kapcsolatban Vladár Gábor: A jog elhajlása az élettől. *Polgári Jog*, 14. (1938), 3. 129–144.

¹² Susanne Schüller-Piroli: Mussolini über sich selbst. *Neues Wiener Journal*, (1937. Juli), No 15.692. In Martonffy (1939): i. m. 208.

tapasztalataink alapján. Ugyanerre a kérdésre keresték a választ már az első államelméletek is. Összefoglalásként Arisztotelész *Politikájának* meghatározásánál nehéz jobbat találni. Ő egyértelművé tette, hogy minden kormányzat attól lesz jó vagy rossz, hogy a vezető, illetve vezető csoport saját érdekeit vagy a teljes közösség érdekeit tartja-e szem előtt. Természetesen a narratívák szintjén minden vezető a nép felsőbbbségét hirdeti. A zsarnok azonban – ahogy Mussolini is, akiből egyébként egyáltalán nem hiányzott a filozófiai műveltség, hiszen Nietzsche hatalomfelfogásáról írt tanulmányt és Hegelt fordított –, miközben talán azt is gondolta, a népet szolgálja, annak érdekében deformálta a közigazgatási struktúrát, hogy az egyszerűen véghez vigye a személyes akaratát. A zsarnok mindig megváltónak gondolja magát, nem hajlandó odafigyelni másokra, arra, hogy az élet organikusan szerveződő valóság. A *wisdom of crowds*¹³ elvét soha nem szabad figyelmen kívül hagyni. Önmagában tehát az igazgatás technikáinak fejlesztése, a szabályozás hatékonyságának növelése kevés. Szükség van egy másik szempontra is, amely a másik emberre, a közösség érdekére fókuszál. Ezt nevezzük később a humanitás elvének.

Megdöbbenő, hogy a már többször idézett közigazgatási továbbképző tananyaga, és az abban 1939-ben leírtak milyen mértékben hasonlítanak a mai kérdésfelvetésekre. A diktátorok magasztalása mellett találunk az anyagban olyan szövegeket is, amelyek aktualitásukat nem veszítették el. Jellemzően ezek a szövegek nem a politikusoktól, hanem az olyan jogtudósoktól, mint Magyary Zoltán, vagy olyan egyházi méltóságoktól, mint Ravasz László vagy Glattfelder Gyula származnak. Ravasz írja:

„Ez a kapitalizmus a maga telhetetlen termelési lázában létrehozza a technikának azt a félelmes fejlődését, amely egyfelől hihetetlen módon fokozza az életet, ugyanakkor pedig hihetetlen módon pusztítja és elnyomorítja. Géppé teszi az embert, géppé az államot is s a gépek borzalmas harcában örökre elvesz a halhatatlan lélek. Legfőképpen pedig kifogásolja az istentelen kapitalizmusban azt, hogy csak a termelés fokozására gondol, de nem a javak elosztásának az igazságosságára. Irtózatosan eltorzítja a világot, amikor javakban fuldokló dúsak mellett éhező és nyomorgó nemzedékeket termel.”¹⁴

Hasonló véleményt fogalmaz meg a Glattfelder, szeged-csanádi katolikus püspök is. Kár, hogy a sok szép szónak nem igazán lett foganatja. A világnak pedig az addigi történelem legigazságtalanabb időit kellett elsenvednie.

¹³ Francis Galton: *Vox Populi. Nature*, 75. (1907). 450–451. Az elv szerint a közösség – megfelelő szervezettség esetén – intelligensebb lehet, mint az egyén.

¹⁴ Ravasz László: A református keresztyénység szociális tanításai. In Martonffy (1939): i. m. 402.

„A katolikus egyház nemcsak legújában, amikor már egészen nyilvánvaló a liberális gazdasági rend csődje, szólal fel, nemcsak most emeli fel figyelmeztető szavát, hogy a szabad verseny túlzásba vitelétől, mely az erősebbnek mindent juttat, a gyengébbnek pedig tulajdonképpen semmit sem biztosít, katasztrofális veszedelem alakul ki, hanem már a XIX. évszázad közepétől fogva legnagyobb gondolkozói ajkával szünet nélkül figyelmeztet, hogy törvényekben és intézményekben, az egész gazdasági berendezkedésben, a munkaszta-ly és munkaadók jogos érdekeinek kiegyenlítésében van a segítő eszköz, mely a veszélyt elhárítja és polgári rendünket a tönkremeneteltől megvédi.”¹⁵

Az igazgatás megítélésének alapkérdései lényegileg változatlanok a bürokrácia fogalmának megalkotása óta. Ami változott, az a közigazgatás kezében lévő technikai eszközök hatékonysága. Mindez azonban a bizalom mellett aggodalomra is okot adhat, hiszen mind a mai napig nem tisztázott, hogyan lehetne ezeket az egyre tökéletesebbé váló eszközöket mindinkább az emberek szolgálatára fordítani. A kérdésekre adandó válasz valószínűleg nem a technikai megoldások területén, hanem a hatalom gyakorlásának lényegénél keresendő. Tisztázni kell, hogy van-e technikai/reális alternatívája a versenyre alapozott liberális gazdaságnak a javak igazságos elosztása területén, továbbá, hogy mi lehet a gyakorlati jelentése a kereszténydemokráciának abban a kontextusban, amelyben a totalitárius rendszerek mindig erősebbnek bizonyultak. Ezeknek az alapelveknek a fényében kell a közigazgatást is értelmezni. Ezen fogalmak értelmezéséhez azonban mélyebbre kell ásni, egészen az ember fogalmának a jelentéséig.

A közigazgatási jogvédelem

A közigazgatási jogvédelem, a közigazgatási érdekütköztetéseknek a bíróság mint független fórum előtti eldönthetőségének kérdésköre jó indikátora annak, hogy a demokráciák mennyire tartják szem előtt a polgárok érdekeit, mennyire igyekeznek az „igazságos” megoldásokat megtalálni. A közigazgatási bíróságok esetében kapcsolódik össze *par excellence* módon az igazságszolgáltatás, vagy ha úgy tetszik, a jogszolgáltatás és a professzionalizmus elve.

A közigazgatás szervezetén belül érdekes jogtörténeti kérdés a közigazgatási bíróságok kialakulása, mivel ez a gyakorlat jól mutatja az egyes államok közigazgatása és a polgárok közötti viszony alakulását. Pontosan az állami sokféleségek miatt nem is lehet a közigazgatási jogvédelem rendszereit néhány alaptípusba sorolni, mint ahogy azt az „angol–francia–német modell” felosztás teszi.¹⁶ Hazánk jogtörténetében több ízben is kérdés volt a közigazgatási

¹⁵ Glattfelder Gyula: A katolikus egyház szociális célkitűzései. In Martonffy (1939): i. m. 389.

¹⁶ Sipta István: A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei. *Jogtörténeti Szemle*, 17. (2015), 3. 40–48.

bíróságok létrehozása. Stipta István kutatásai alapján elmondható, hogy 1896-ban az 1869. évi IV. tc. szerint alapvetően abból az igényből született a közigazgatási bíróság új rendszere, hogy a polgárok saját ügyeikben hatékonyabban léphessenek fel az állammal szembeni jogérvényesítés során. A végrehajtó hatalom bírósági felülvizsgálatának folyamatát egészítette ki később az 1883. évi XLIII. tc. és az 1896. évi XXVI. tc. is. Hogy mindez miért volt jó az államnak? Egyszerűen azért, mert az igazságos döntések szükségessége még az állam érdekeit is meghaladta. Természetes volt azonban az is, hogy amennyire csak lehetett, az állam szerette volna megőrizni hatalmának integritását, különösen a nemzetiségi kérdésekben. Éppen ezért a közigazgatási bíróság kialakítása „fontolva haladó” módon történt hazánkban. A politika ugyanis féltve hatalmát, igyekezett a közigazgatási bíróságok hatáskörét a lehető legszűkebb körre szabni. Természetes, hogy ennek következtében nem enyhültek lényegileg a nemzetiségekkel kapcsolatos feszültségek, amelyek aztán a Nagy Háború kirobbanásában is szerepet játszottak.

Stipta szerint a hatékonyan működő közigazgatási bíróságnak – a kiegyezést követően – hármas feladatot kellett betöltenie: szeparáció, azaz önálló fórum a hatékonyság érdekében, a közigazgatás jogi szabályozottságának és a szabályozás kontrolljának biztosítása, továbbá a jogvédelmi igény megfelelő kielégítése. Nem szabad elfelejteni azt a szempontot sem, hogy a kiegyezést követően olyan erőteljes gazdasági fejlődés indult meg, amely szinte szükségszerűvé tette a hatékony közigazgatási és pénzügyi igazgatást és ehhez kapcsolódóan a jogvédelmet is. A közigazgatási bíráskodás rendszere ugyan technikailag kialakult, hatékonyan is működött, azonban a valós társadalmi problémák megoldásában nem tudott érdemben részt venni, annak ellenére sem, hogy a bírák kiválasztása a szakmai követelményeknek megfelelően történt.¹⁷ Ezen túlmenően pedig a bírák elkötelezettségéhez sem férhetett kérdés.

Ezen a ponton megint elérkezünk ahhoz a kérdéshez, hogy az igazgatás rendszerében egyes fontos jogi garanciák miért nem tudják feltétlenül a teljes rendszer eredményességét szolgálni? Mit ér a hatékonyan működő közigazgatási bírósági rendszer, ha maga az ország omlik össze, és a népbíróságok maguk eldöntenek minden kérdést a hatékonyság érdekében? A hatalom birtokosának a feladata lenne, hogy a részeket ne egyszerűen a hatalma további erősítése, hanem a közösség egészének tartós java érdekében formálja. Kellő alázattal, ami akár a saját maga hatalmáról való lemondással is járhat – a tényleges humanizmus jegyében.

¹⁷ Stipta István: A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak rekrutációja (1884–1896). *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 80. (2017). 279–290.

Összegzés

„És ettől függ jórésben a mi szerencsétlen hazánk jövőndő sorsának alakulása is. Jelenleg nálunk is a két legerősebb társadalmat mozgató és történetet formáló tényező: a szocializmus és a kereszténység. Mindkettő mögött hatalmas tömegek állanak. A szocialista gondolat mögött sorakozik fel az ipari munkásság megnövekedett öntudattal s a haladó elvek új borának mámorától fűtött lelkesedéssel. A kereszt jelét követi a parasztság jó-része, de mások is osztálykülönbség nélkül az ősi hit iránti törhetetlen ragaszkodással s azzal a megnövekedett vallásos szükséglettel, amely az emberi lélekben a háborús bor-zalmaktól okozott megrendülés nyomán elemi erővel szokott jelentkezni.

A magyar politikusok államművészetének feladata volna azokat a súrlódásokat kiküszöbölni, amelyek ezek közt a hatalmas tömegerek közt keletkeztek s elérni azt, hogy ezek a hatalmas erők vállvetett munkával lássanak a rombadőlt ország felépítéséhez s a magyar demokrácia megszilárdításához. Adj a Gondviselés, hogy ez így legyen!”¹⁸

Hogy merre alakul a mi hazánk jövőndő sorsa, ma is nagy kérdés. Egészen biztosan sorsdöntő szerepe lesz ebben a közigazgatás sorsa alakulásának is. Megkerülhetetlenné válik az erkölcs, a politika, a jog¹⁹ és újabban a vallás viszonyának az elemzése, és az elemzések alapján gyakorlati következtetések levonása. A szakszerűség racionalista elve mellé egy újabb elv kell, hogy társuljon: az emberség elve.

Az elemzés szükségességére Tamás András hívta fel tankönyvében a figyelmet. Ő volt az, aki azokat az elméleti alapokat lefektette, amelyekre mind a mai napig építeni lehet. Bízom benne, hogy egyre többen lesznek, akik a technikai és technológiai változások mögött mindig látják a stabil elméleti alapokat.

Isten éltesse Professzor Urat!

¹⁸ Moór (1946): i. m. 10.

¹⁹ Tamás (1997): i. m. 139–141.

Irodalomjegyzék

- Galton, Francis: Vox Populi. *Nature*, 75. (1907). 450–451. Online: <https://doi.org/10.1038/075450a0>
- Hóman Bálint: *Művelődéspolitika*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1938.
- Martonffy Károly: *A mai magyar szociálpolitika az 1939. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. A korszerű közszolgálat útja*. Budapest, k. n., 1939. Online: http://mtda.hu/books/martonffy_karoly_a_mai_magyar_szocialpolitika.pdf
- Moór Gyula: Kereszténység és szocializmus. *Athenaeum*, Új Folyam, 1945–1946. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1946. Online: https://mtda.hu/books/martonffy_karoly_a_mai_magyar_szocialpolitika.pdf
- Stipta István: A közigazgatási bíráskodás történeti modelljei. *Jogtörténeti Szemle*, 17. (2015), 3. 40–48.
- Stipta István: A pénzügyi közigazgatási bíróság bírának rekrutációja (1884–1896). *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 80. (2017). 279–290. Online: <https://bit.ly/3nAdGlQ>
- Tamás András: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest, Szent István Társulat, 1997.
- Vladár Gábor: A jog elhajlása az élettől. *Polgári Jog*, 14. (1938), 3. 129–144. Online: <https://bit.ly/3e9jqju>
- Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, KJK, 1987.
- Zlinszky János: A hatalomgyakorlás ellensúlya: közigazgatási bíróság – alkotmánybíróság. *Pázmány Law Working Papers*, 1. (2011). Online: www.plwp.jak.ppke.hu